

ניצוצי אורה מתורתם ודרכיהם של אבותינו ורבותינו הקדושים מאורי הדורות זיע"א

מכבדין את הבית

כתב החתם סופר בתשובה שכתב בימי ערב פסח (שו"ת חתם סופר או"ח סימן קל"ו):

והיותי חוץ לחדר לימודי כי גרשוני נשים צדקניות המכבדים לי"ט של פסח ע"כ לא יכולתי להאריך ככל הצורך.

על ביעור חמץ

כתב בשו"ת רדב"ז (ח"ג סימן קמ"ו):

שאלת ממני אודיעך דעתי מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה, שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו לשרש אותו מכל גבוליו ולעבור עליו בכל יראה ובכל ימצא ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל חומרות כאלו לא נמצאו בכל האסורין שבתורה.

אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל, והרי זה אמת ונכון.

שלא לשבור עצם מן הפסח

כתב בספר החינוך (מצוה ט"ז):

שלא לשבור עצם מכל עצמות הפסח, שנאמר ועצם לא תשבר בו.

משרשי המצוה, לזכור ניסי מצרים, כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, ולא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין נקבע בנפשותינו הדבר לעולם.

ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני בינה ושמעה זאת, והטה אונך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, הפץ בתורה ובמצוות, אם יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו.

ועל כן אמרו חכמים זכרונם לברכה (מכות כג): רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בזה כל עסקינו, להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זכרונם לברכה על זה באמרם [מנחות דף מ"ג ע"ב] כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו מובטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלקים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים

וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם חטאות ואשמות, הלא גם לי לבב כמוהם, וקטני עבה ממתניהם, ומדוע ישכונני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שנתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בענין זכירת ניסי מצרים, שהוא עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו.

ד' כוסות

כתב החתם סופר (עה"ת פרשת שלח ד"ה מקושש):

והנה רש"י פ"ד' כנפות בציצית נגד ד' לשונות של גאולה, וכן ד' כוסות בליל פסח, והיינו והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי אתכם לי לעם, שהוא מתן תורה כפירש"י פ' וארא, וזהו תכלית הטובה ביציאת מצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, והעושה ג' ציצית או שותה ג' כוסות יורה יורה כי אין מתן תורה תכליתו כ"א הגאולה והפדות לבד, והרי הוא ככופר.

אמנם יש עוד שם בפ' וארא לשון חמישי אחר ולקחתי והוא והבאתי אתכם אל הארץ ולא תקנו כוס נגדו וגם ה' ציצית עובר בכל תוסף, היינו מטעם הנ"ל שלא יאמר התכלית הוא החמישי והבאתי אתכם אל הארץ שהוא תכלית כל, ויאמרו בחו"ל אין מצוות, ע"כ אסור לעשות ה' ציצית, כי עיקר התכלית ולקחתי אתכם לי לעם, לא והבאתי אתכם אל הארץ.

הא לחמא עניא

כתב בספר מנחת כהן (מהג"ר דוד כץ, דרשה לשבת הגדול):

כלומר אל יאמר האדם הרי אנו בומן הזה חפשים מכל גלות והרי אנו שוין לאומות, יש לנו חירות כמותם, אל יאמר כן, "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא", כל זמן שאנו בגלות הרי זה ממש לחם עצבים כמוהם כמונו היום, על כן "כל דכפין יתי ויפסח" בבית, ולא יתראה לפני עשוי וישמעאל שבעים, דעל ידי זה אנו מעוררים קנאה עלינו אם אנו מראים עשירות לפנייהם.

אבל באמת הוא דבר קשה להיות תמיד במחבואה לחפש עצמו בסתר ולא יראה עצמו עשיר אם יש לאל ידו, אך ידמה בלבבו לא לנצח יהיה זה, יגיע במהרה עת ויהיה ידינו רמה לפני כל עם ולשון, וזה יחשוב בלבו "השתא הכא ולשנה הבאה בני חורין, השתא עבדי וכו'".

אבל המתחדשים אומרים למה לנו כל זה אכילת מצה ומרור לזכר יציאת מצרים, הלא המנהגים ישנים המה מרחקים אותנו מהם ושונאים אותנו על ידיהם, טוב לנו להתקרב עמהם באגודה אחת ונקבל החירות מהם. ובעו"ה המה המרבים בעם שאומרים כן, מתחילה כשהיו מעוטים היו יראים לדבר כן בפומבי, כי יראו מפני הפרושים, אבל עכשיו המה הרוב, פערו פיהם בלי חוק.

על כן נאמר גבי רשע (שמות יב, כו) "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", בעלי החירות אשר חפשים מגלות המר, ואף אתה אמור לו "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שם יג, ח), אדרבה אתה סובר על ידי אם אנו מחזיקים בתורה ובמנהגי ישראל אנו מבוזים בעיני האומות, אבל לא כן הוא על ידי התורה אם אנו מחזיקין בה בתוקף, ועוד זה מעלה אותנו למדרגה עליונה ואנו חשובים בעיניהם.

גם המן אמר (אסתר ג, ח) "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים וכו' ודתייהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם וכו'", המן התבונן (בחינה) [בקנאה] ואמר למלך, עם בני ישראל המה מופלאים, דהנה בני אומה אחרת אם יתפרדו בין אומות אחרות יתבטלו ביניהם ברוב הימים ולא יזכרו גבי בני בנייהם שהמה מאומה אחרת, אבל לא כן עם בני ישראל, אע"פ שהמה מפוזרים בכל המדינות המלך ואינם אלא מעוטים במקום אחד מלא יד נגד העמים, אעפ"כ המה בצירוף עם בפני עצמו, וזה לא נמצא בשום אומה ולשון, אבל הטעם הוא בשביל דתם דת התורה המה בחיבור אחד, לא יתפרדו החבילה ביניהם בשביל ש"דתייהם שונות מכל עם".

וגם בעיני האומות גופא מתמיהין על זה, כל כמה שרוצים לעקור אותם חלילה, צריכין בעל כרחם לגדלם ולנשאם יותר ויותר מבתחילה, כאשר ראינו חנניה מישאל ועזריה, לא די שאינו יכולים להמתם (דניאל ג, כד), עשה אותם שלטונים (שם ל). וכן גבי המן, לא די שלא המית את מרדכי (אסתר ז, ט), אדרבה נעשה משנה למלך (שם ח, ב וכן י, ג).

וזה שאמר "בעבור זה" שאנו שומרים המצות, על ידי זה יצאנו ממצרים, וכן בכל דור ודור שקמים עלינו אנו נצולים בזכות התורה והמצות, והאומות רואים זה בעיניהם, על כן מכבדים אותנו, וכן יהיה לעתיד, **בזכות התורה יהיה הגאולה** (ילקו"ש במדבר תשעו), כדכתיב (הושע ה, י) "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם", בזכות (המצות) [המשניות] תהיה הגאולה כמאמר חז"ל, במהרה בימינו, אמן.

אילו היה שם לא היה נגאל

כתב בדרשות חתם סופר (ה"ב, דרושים לפסח דף רנ"ח):

א"נ י"ל כך, דידוע מה שקיי"ל (תורת כהנים פ' בהר) דאסור לומר לעבד עברי עזור תחת הגפנים עד שאבוא, מפני שזהו עבודה שאין לה קצבה, אבל מותר לומר לו עזור שעה א' או אפילו כמה שעות, רק שיתן לו קצבה, שלא תהיה תוחלת ממושכה מחלת לב (משלי י"ג י"ב), ואולי נאמר זה בעבד עברי משום דכתיב (ויקרא כ"ה נ"ה) כי לי בני ישראל עבדי הם, ולכן אין מהראוי שנעבוד איש ברעהו מאומה בעבודה המיוחדת לעבוד בוראינו ית"ש, כי זה כל פרי מעללינו, שאנו יושבים ומצפים ישועת ה' ואין אנו יודעים עד מתי קץ הפלאות וגם שכר המיועד לעוה"ב איכותו ומהותו ותוארו, ומ"מ אנחנו מאמינים ובוטחים בשמו הגדול.

ואולי לזה אמרו חז"ל (שוח"ט משלי י') בשעה שהחכם יושב ודורש והעם שומעים, הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל. ויל"ד מה טעם לזה שמוחל בשביל מצוה קלה כזה, ועוד ייתור לשון "והעם שומעים", וכי למי ידרוש הדורש אם לא ישמעו עם ה' אלה.

אבל הענין, כי אמרו חז"ל (מכות כ"ד ע"א) בא חבוק והעמידן על אחת, צדיק באמונתו יחיה, כי המאמין בה' כיפר לו כל עונותיו, וזאת כל פרי התרגל בעבודה, האמונה להיות יושב ומצפה.

ולזה נצטוו אהרן ובניו (ויקרא ח' ל"ה) להיות יושבים פתח אוהל מועד לילה ויום שבעת ימים לשמור משמרת ה', יושבים ואינם יודעים על מה, להתרגל בעיקר האמונה כנ"ל, יושב ודומם בעולם הזה ע' שנים עד מלאת ימי מילואיהם.

והנה החכם המאריך בדרוש חריפות ופלפול, והעם עמא דארעא שומעין ואינם מבינים, רק שומעין קול הברה וממתנינים ומצפים עד גמרו, ואז יתחיל לדרוש באגדה, בלי ספק כי מורגלים בעבודת ה', האמונה ובטחון, ההיפך מבני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים ע"ח ט'), ודרשו חז"ל (פרקי דר"א פמ"ז, מובא ברש"י תהלים שם) שהיו ממהרים על הקץ, מה כתיב אחריו, לא שמרו ברית אלקים ובתורתו מאנו ללכת, שע"ז גרמו לכפור בה' מכל וכל, ויצא מהם ירבעם דעליו קאי כל הפרשה כידוע. ולכן כשהחכם יושב ודורש, יושב לשון עכבה, והעם עמא דארעא שומעין, הקב"ה מוחל עונותיהם כנ"ל.

וע"ז הרמז הושמו סימנים לתינוקות בלילה הזה, להרגילם בזאת העבודה להיותם יושבים ומצפים על השולחן, ואין אוכלים עד גמר כל הסדר של פסח, להרגילם בעבודה הנ"ל.

אכן הרשע הזה אין יכול לסבל סבל ההמתנה, לכן שואל לזה האריכות העבודה הזאת למה לכם כ"כ להאריך, וכבר הגיע זמן האכילה.

לכן משיבים, "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", בזכות ציפיתי לישועה ולא מהרתי הקץ כבני אפרים, "אילו היה" הרשע זה "שם לא הי' נגאל", אלא הי' יוצא לנפשו כבני אפרים.

והיא שעמדה

כתב בספר מעשי ה' לרבי אליעזר אשכנזי:

מה הבטחה היא זאת שבכל דור ודור נהיה נרדפים והוא מצילנו מידם, הלא אויבינו טוב להם מבלתי ההבטחה שהם אינם נרדפים אבל רודפים ואינם צריכים להצלה מידינו.

אמנם יתכן שימשך ישוב הספקות הללו והיתרם על פי דרכנו שאנחנו בו, שאחרי שאמר המגיד לשבח לשם יתברך ששמר ההבטחה שהבטיח לאברהם שזרעו יהיה עבד, ושעל ידי כן תושלם כוונתו בפרסום האלקות, ושמר ההבטחה היא לישראל לא לבני קטורה ולא לבני ישמעאל ולא לבני עשו, שאחד מהם לא נהיה עבד, אמר עוד שמעשה יציאת מצרים כבר היה נשכח מן האומות עד שהפרסום שנהיה אז לא היה לו להועיל לולא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, כי בזה יהיה הפרסום מיכלתו יתברך ואהבתו אלינו בכל דור ודור.

ויהיה אומרו "והיא שעמדה" איננה על ההבטחה שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים, אבל שב אל מה שעומדים עלינו בכל יום לכלותינו, כי מה **שעומדים בכל יום עלינו לכלותינו היא שעמדה לאבותינו לתשלום כוונתם בפרסום האלקות על ידינו שאנחנו זרעם**, כי האמנם לא תתפרסם אהבתו יתברך אלינו כאשר יהרוג הקמים עלינו, כי אפשר לומר שאין הריגתו אותו לאהבתו אותו אבל לשנאתו אותם, מה שאין כן כאשר יצילנו מידם בדרך היותו מגין עלינו כי אז תתפרסם אהבתו העצומה אלינו ותתאמת עד אשר אין ספק בה.

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לוועז

כתב בהגדת מהרי"ץ דושינסקאי צוקללה"ה:

הנה כי כן הוא לגבי מה שטען שר של ים הללו עובדי ע"ז והללו, וכן מה שהוציאו אומות העולם לעז ואמרו אם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש, כל אלו בטלין ומבוטלין כאשר הוכיחו בניהם את מסירות נפשם על קידוש שמו ית' בשעה שקפצו לתוך הים, דמזה נתברר שהוריהם שחנכו על דרך זה המה ישרים ותמימים ואין בהם עקש ופתלתול.

ובזה יש להסביר מה שאמרו חז"ל (סוטה יא ע"ב) בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, כי חינוך הבנים ה' מונח בעיקר בידיהם של האמהות כיון שהגברים היו עסוקים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה מבוקר ועד ערב, ולא הי' פנאי בידם לפקח על מעללי בניהם, וידוע מה שפירש המהרש"א בח"א (סוטה כא ע"ב) כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, דהכונה שיאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל, שהיא תגיד לתצוה לבניה לשמור תורה ומצוות, ע"ש. וע"כ **בזכות הנשים הצדקניות שהשרישו אמונה טהורה בלבבות בניהם זכו אבותינו ליגאל ממצרים, כי ע"י חינוך זה הוברר שאכן קדושים וטהורים הם בפנימיות לבם**.

וזהו שאמר בצאת ישראל ממצרים יצאו גם בית יעקב אלו הנשים מעם לוועז, מאותו לעז שאמרו עליהם שהם עובדי ע"ז, וישלטו המצרים בהם, כי היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, וכיון שבניהם מסרו נפשם על קידוש ה', הרי מבורר שאבותיהם ובעיקר אמותיהם שחנכו על זה הדרך **המה קדושים וטהורים ואין בהם מום**.

צאי לך בעקבי הצאן

כתב בספר משכיל אל דל מהגאון רבי הלל קאלעמאייער צוקללה"ה (ח"ג דף עח:):

אין לך עצה אחרת אלא להשגיח ולהסתכל מאד מאד שלא לזוז שום נטיית מפסיעות של אבותיך הראשונים ובכל מנהגיהם וסייגיהם וגדריהם, לשנות לשון ושם, ומנהגי ביהכנ"ס, והנהגות לימוד הבחורים ביישיבות, וכ"כ יהיו דברים האלו יקרים אצלך מה שקבלת מאבותיך, **שאם יבוא אחד וירצה לשנות שום דבר ממה שלא ראית כן מאבותיך תאמר לו כופר אתה, פושע אתה, ומינות נזרקה בך, וגם אם הוא כגובה ארזים גבהו**.

ואותן הגבולים שגבלו הראשונים, ואותו המסילה והדרך שפינו אבותיך וסקלוהו מאבן, ודרכו בה מימות עולם, המה יבאוך אל הדרך הישר, ולהרחיק אותך מחברת הרשעים, ותלך לבטח עד נכון היום.

לשנה הבאה בירושלים